

ISSN 1451-5415

Г О Д И Ш Њ А К

ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Година XX, број 8

Филозофски факултет у Нишу

Ниш, 2006.

Софија Милорадовић (Београд)

ОСВРТ НА УДВАЈАЊЕ ПРЕДЛОГА У ЈЕДНОМ КОСОВСКО-РЕСАВСКОМ ГОВОРУ¹

Сажетак. У прилогу се разматрају двочлане предлошке секвенце у косовско-ресавском говору Параћинског Поморавља.

Кључне речи: косовско-ресавски дијалекат, Параћинско Поморавље, балканизам, удвајање предлога, предлог за.

1. Удвајање предлога је појава уобичајена у српским народним говорима², али није у свима једнако фреквентна: у неким се може наћи знатнији број потврда за њу, док се у другима примери јављају спорадично, а у неким су примери малобројни и са сасвим одређеним, типизираним комбинацијама. Распрострањеност ове аналитичке појаве сведочи о карактеристичној балканској иновацији, чије одблеске видимо и у говорима који нису ни у каквом непосредном контакту са високобалканизованим говорима призренско-тимочке дијалекатске зоне. Ипак, не може се рећи да је фреквентност двочланих предлошких комбинација висока као, на пример, у македонском³ или бугарском⁴ језику. Примери из синтаксе руских народних говора сведоче о томе да ова појава није својствена само јужословенским језицима.⁵

2. Поједини косовско-ресавски говори “прибавили” су себи прилично широку палету балканских аналитизама. Минуциозније сагледавање те палете омогућава ближе сагледавање начина напредовања балканских аналитизама и њиховог развијања на српском језичком простору уопште. У том смислу осврнућу се на појаву удвајања предлога у говору Параћинског Поморавља, коју

¹ Овај рад је настао у оквиру пројекта 148001 “Дијалектолошка истраживања српског језичког простора”, који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

карактерише велика учесталост предлошких секвенци *за код, за у и за на*.

3. Најпре наводим примере из грађе која је током протеклих десетак година сакупљана на терену Параћинског Поморавља:

(1a) Мû пòђемо *за кот* кѹће, ка-ће пòђемо *за кот* кѹће, отѹшли *за ко*^м тѣм човѣку куће, да се ѹде *за кот* шкòле, д-ѹзнемо *за кот* кѹће блòкови, а јѣдан колàч кàо *за кот* кѹће, *за код* младожењу се тѣра мѹзика;

(1б) па ѹде *за поред* Бѣоград;
излàзи тàм гòре *за ради* брàшњо;
тò ни трѣба *за преко* зѹме.

(2) Дѣца ѹду *за у* шкòлу, òн пòђе *за у* шкòлу, пòшла сам *за у* цркву, дòшо *за у* Бѣоград, кѹпи штà ни трѣба *за у* кѹћу, тѹ мѣн да кѹпиш *за у* нàшу кѹћу машѹну, ни'е *за у* шкòлу - глѹп, ни'е *за* нѹгде - ни *за у* лòјзе, нѹти *за у* рàт (мòј ѹнук) нѹти *за у* нѹву, а јà и *за у* штàлу и *за у* нѹву, нѹсам *за у* пòље, јѣдан кà *за у* цркву се намѣни, узѹмала прѣ сѹра *за у* Фрàнцуску, нѹсам вѹше *за у* млàд нàрод, òна ми нàј буде бòља *за у* прòлећ;

тò колòна *за на* Прѣслеж (=планински превој) - да се бѣру трàве на Бѹлени пѣтак, купàтило ^ако ће прàве *за на* спрàт, тò ми *за на* пòсо одѣло;

крѣне *за пред* грѣчку гранѹцу.

(3) йду *ис преко* Бабѣ (=планина);

дòле *до испот* колѣна сѹкња.

² Уп. Пижурица 1967: 174-175, Јовић 1968: 172-174, Баотић 1971: 139, Петровић 1974: 171, Станић 1977: 75, Богдановић 1987: 244-245, Радић 1990: 35, Вукадиновић 1996: 259, Марковић 2000: 233 итд. "Двојне" предлошке конструкције у говорима црногорске контактне зоне А. Н. Собољев посматра као калкирање албанских конструкција (Собољев 1990: 25). Информацију о спорадичном удвајању предлога у Смедеревском Подунављу (*везли смо за по дувари овако, првом комат за на кућу, брашно за по једну погачу*) добила сам захваљујући љубазности колеге Жарка Бошњаковића.

³ Тополињска 1995: 126. Неки примери удвајања предлога у југоисточним македонским говорима сведоче, према мишљењу ауторке, о покушају регенерације, "на мала врата", способности одређених именских (предлошких) синтагми за изражавање опозиције *правац – место* (Исто, 126).

⁴ Лашкова 1993: 53-54.

⁵ У вези с овим в. Русс. диалект. 1990: 152-153.

4. У првој групи примера уз двочлану предлошку секвенцу имамо именичку лексему у облику генитива или општег падежа у генитивној функцији, док у другој групи примера регирана именичка лексема има акузативни облик. Као први предлог у обе групе може се употребити само предлог *за*, док се у позицији другог члана овакве двочлане предлошке секвенце могу јавити различити предлози којима се најчешће изражавају одређени месни (адлативни) и наменски однос, а знатно ређе - финални и темпорални. Само у два примера из треће групе прва предлошка позиција није попуњена предлогом *за*; у оба случаја су и прву и другу позицију у секвенци заузели предлози који захтевају генитив. Треба обратити пажњу на извесну двострукост релација када је реч о комбинацијама *из преко* и *до испод*.

Готово искључиво присуство предлога *за* на првој позицији у предлошким комбинацијама типа *предлог₁ + предлог₂* треба посматрати у вези са интензивним учешћем овог предлога, тј. предлошко-падежне комбинације *за* + акузатив, приликом неутрализације синтетичких конструкција у говору Параћинског Поморавља.⁶ У овом је говору изразита тенденција ка граматицизацији, те десемантизацији предлога *за*.

5. Највећа је фреквенција предлошке комбинације *за код* у групи (1а), односно *за у* у групи (2). При томе, у примерима с двочланом предлошком секвенцом *за код* уз именичку лексему и с динамичким значењем “циља кретања” реч је о предлошко-падежној форми (*код* + генитив) конкурентној финалном дативу, где предлог *за* само потенцира усмереност кретања (уп. *они пошли за кући* - датив). Констатација да први члан оваквог предлошког споја служи за наглашавање значења усмерености ка датом циљу важи и за пример из групе (1а) у коме се позиција именичке лексеме конкретизује лексемом *школа*, за пример с предлошком секвенцом *за поред* у групи (1б), као и за примере из групе (2) у којима се именицом у акузативу именује циљ кретања који не мора бити само топоним,⁷ а чији су саставни део удвојене предлошке секвенце *за у*, *за на* и *за пред* (две последње у само по једном примеру). Може се рећи да се у овим случајевима предлог *за* употребљава и као нека врста динамизатора значења датих структура, а да конструкције с двојним предлозима указују

⁶ В. Милорадовић 2003: 178-182.

⁷ Говор Параћинског Поморавља у овом случају познаје и употребу предлога *за* и употребу предлога *у* уз именичку лексему у акузативу.

истовремено и на правац кретања и на место његовог завршетка, тј. на његов циљ.

6. Дакле, у забележеним конструкцијама са удвојеним предлозима није реч о плеонастичкој појави, јер је редовно присутно семантичко померање. При томе, стиче се утисак да само предлог у позицији првог члана носи предлошку функцију,⁸ иако он није тај који одређује рекцију, док онај у позицији другог члана прецизира, потпуније одређује циљ / намену / време дате акције, одн. датог збивања, дешавања. Оваква улога другог члана удвојене предлошке секвенце није, чини се, у колизији са констатацијом да предлог *за* може послужити као кондензатор једне целе зависне реченичне структуре,⁹ тј. да би се синтаксичка конструкција која не садржи глагол кретања, а с предлогом *за* као првим чланом једне двојне предлошке секвенце, могла трансформисати у зависну структуру (нпр. *д-узнемо за кот куће блокови* → *да бисмо имали код куће блокове за зидање; нисам за у поље* → *способна да радим нешто у пољу; она ми нај буде боља за у пролећ* → *када дође пролеће*).

7. Могло би се рећи да предлог *за* и у примерима са значењем намене динамизира конструкцију чији је саставни део. Потврду овога налазимо и у могућности да се овакве конструкције реализују и са уметнутим новим конституентом - девербативном именичком лексемом - у примарно номиналну синтагму: *за (учење) у школу - глуп, за (копање / прскање) у лојзе, за (коришћење) на спрат, за (облачење) на посо* итд.

8. У говору Параћинског Поморавља различита је фреквенција појединих предлошких комбинација, а најфреквентније су двочлане предлошке секвенце *за код, за у* и *за на*. Забележени су примери и "динамичких" и "статичких" конструкција са удвајањем предлога. Међутим, само су по изузетку бележени примери у којима позицију генитива (тј. општег падежа у генитивној функцији) / акузатива уз двојну предлошку секвенцу заузима именичка лексема којом се обележава лице (*за код младожењу се тера музика, нисам више за у млад народ*), или примери у којима ову позицију попуњава именичка

⁸ Овакву ситуацију бележи Н. Богдановић у говору Алексиначког Поморавља (Богдановић 1987: 245). У говору Трстеника предлог у позицији другог члана (уз именицу) "диференцира основно падежно значење" (Јовић 1968: 173).

⁹ У вези с овим уп. мишљење М. Стевановића о томе да тзв. нагомилавање предлога не служи појачавању значења која они носе, већ је реч о елипсу (Стевановић 1933-1934: 105).

лексема са значењем каквог временског појма (*то ни треба за преко зиме, она ми нај буде боља за у пролећ*), што је у корелацији са великом фреквентношћу именичких лексема којима се обележава не-лице, тј. неки од појмова из семантичке категорије простора.

9. Потпуни и посве реални увид у обим и стање појаве удвајања предлога на српском језичком простору, нажалост, не може се добити на основу постојеће литературе, јер су подаци ове врсте досад били давани само узгредно, као додатак у студијама које обрађују морфолошке системе појединих говора. Такав би увид омогућио прецизирање услова у којима се секвенце овог типа могу јавити, разликовање модела у оквиру двојних предлошких секвенци и утврђивање њихових карактеристика, те семантичких вредности које условљавају број и структуру могућих предлошких комбинација.

ЛИТЕРАТУРА

Баотић 1971: Јосип Баотић, *Синтакса надежа у говору старосједилаца босанске Посавине*. – Прилози проучавању језика, 7, Нови Сад, 105-140.

Богдановић 1987: Недељко Богдановић, *Говор Алексиначког Поморавља*. - Српски дијалектолошки зборник, XXXIII, Београд, 7-302.

Вукадиновић 1996: Вилотије Вукадиновић, *Говор Црне Траве и Власине*. - Српски дијалектолошки зборник, XLII, Београд, 1-317.

Јовић 1968: Душан Јовић, *Трстенички говор*. – Српски дијалектолошки зборник, XVII, Београд, 1-238.

Лашкова 1993: Лили Лашкова, *За балканизацијата на сњрбохњрватски и бњлгарски език*. – Јужнословенски филолог, XLIX, Београд, 29-56.

Марковић 2000: Јордана Марковић, *Говор Заплања*. - Српски дијалектолошки зборник, XLVII, Београд, 7-307.

Милорадовић 2003: Софија Милорадовић, *Употреба надежних облика у говору Параћинског Поморавља. Балканистички и етномиграциони аспект*. – Посебна издања Етнографског института САНУ, 50, Београд.

Петровић 1974: Драгољуб Петровић, *Из синтаксичке проблематике говора Врачана*. – Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, XVII/1, Нови Сад, 161-182.

Пижурица 1967: Мато Пижурица, *Употреба надежа у говору Роваца*. - Прилози проучавању језика, 3, Нови Сад, 141-176.

Радић 1990: Првослав Радић, *Цртице о говору села Мрче у куришумлијском крају*. - Српски дијалектолошки зборник, XXXVI, Београд, 1-74.

Русс. диалект. 1990: *Русская диалектология* (под редакцией В. В. Колесова). - Москва.

Соболев 1990: Андреј Н. Соболев, *Заметки о надежных системах сербохорватских говоров контактных зон*. - Јужнословенски филолог, XLVI, Београд, 13-28.

Станић 1977: Милија Станић, *Ускочки говор II*. - Српски дијалектолошки зборник, XXII, Београд, 1977, 1-157.

Стевановић 1933-1934: Михаило Стевановић, *Источноцрногорски дијалекат*. - Јужнословенски филолог, XIII, Београд, 1-129.

Тополињска 1995: Зузана Тополињска, *Македонски дијалекти во Егејска Македонија*, книга прва, *Синтакса*, I дел. - Скопје.

Sofija Miloradović

THE REVIEW OF A PREPOSITION DOUBLING PROCESS IN THE KOSOVO-RESAVA REGION DIALECT

Summary

The two-member prepositional sequences *za kod*, *za u* and *za na* are the most frequent in the speech of the Paraćin region, where the preposition *za* occupies the first prepositional position in almost all *preposition₁ + preposition₂* combinations. This preposition is also a kind of a meaning dynamizator of the given syntactic structures. The recorded prepositional doubling examples are not pleonastic.

The nouns with such a rection in the speech of this region, together with a two-member prepositional sequence, have the genitive form (i.e. Casus generalis form with genitive function) or the accusative form.